

УДК 61+17:37

Беляєва О. М.

ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава
**ВИМОГИ ДО ОСОБИСТОСТІ ЛІКАРЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ
ГІППОКРАТА І Д. С. САМОЙЛОВИЧА**

Викладено результати порівняльного дослідження поглядів засновника європейської медицини Гіппократа і видатного українського вченого-епідеміолога Данила Самойловича на особистість лікаря та його моральні якості зокрема. Показано, що ці вимоги, сформовані ще в Античності, не втрачали своєї актуальності у XVIII столітті та в цілому відповідають вимогам постіндустріального суспільства до лікаря нової генерації. Висвітлено деякі цікаві факти з біографії самого Данила Самойловича.

Ключові слова: особистість лікаря, моральні якості, Гіппократ, Данило Самойлович, професійна відповідність.

Изложены результаты сравнительного исследования взглядов основателя европейской медицины Гиппократ и выдающегося украинского ученого-эпидемиолога Данилы Самойловича на личность врача и его моральные качества. Показано, что эти требования, которые были сформулированы еще в Античности, не теряли своей актуальности и в XVIII веке и в целом соответствуют требованиям постиндустриального общества, предъявляемым к врачу нового поколения. Изложены некоторые интересные факты из биографии самого Данилы Самойловича.

Ключевые слова: личность врача, моральные качества, Гиппократ, Данила Самойлович, профессиональная пригодность.

Послідовна імплементація реформ, яких потребує українське суспільство в цілому і вища медична освіта України зокрема, актуалізує необхідність у формуванні (а цей довготривалий і мультивекторний процес розпочинається з першого дня навчання в медичному вищому навчальному закладі) лікаря нової генерації, який має бути професіоналом найвищого ґатунку, озброєним фундаментальними знаннями і розвиненим клінічним мисленням, логічними навичками, які мінімізують лікарські помилки, фахівцем, який постійно поновлює професійні знання, вдосконалює, розширює і поглиблює їх, спеціалістом, здатним швидко орієнтуватися в складних клінічних ситуаціях і приймати адекватні рішення, оволодівати новітніми медичними технікою і технологіями з метою вирішення діагностичних і лікувальних завдань на рівні, що відповідає сучасному етапу розвитку медичної науки.

Лікар нової генерації зобов'язаний неухильно дотримуватися медичної етики та деонтології, біоетичної культури, організовувати профілактичну роботу з пацієнтами з метою запобігання розвитку хвороб, пропагувати здоровий спосіб життя і здоров'язберігальні технології, мотивувати пацієнтів на дотримання цього способу життя та відмову від шкідливих звичок і мінімізацію негативних факторів впливу на здоров'я хворих, використовуючи для цього всі свої знання, вплив і авторитет, а також нести за це повну соціальну відповідальність [1; 3; 7; 9].

У цьому контексті нам видається цікавим провести порівняльний аналіз вимог до особистості лікаря у творчій спадщині «батька медицини» Гіппократа (бл. 460 а. Ш. н. – бл. 370 а. Ш. н.) і засновника вітчизняної епідеміології, видатного українського вченого-епідеміолога Д. Самойловича (точна дата народження невідома: між 1742 і 1745 рр. – 1805, справжнє прізвище Самойловича –

Сушковський, а псевдонім Самойлович утворений від імені його батька – Самійло), який, як свідчать біографічні джерела [8], за видатні заслуги в галузі медицини був членом 13 академій, у тому числі Паризької, Марсельської, Тулузької, Дижонської, Мангеймської, Падуанської.

Міркування Гіппократа щодо того, яким має бути лікар, викладено в такій частині «Corpus Hippocraticum», як «De medico», тобто «Про лікаря», де Гіппократ писав, що лікар мусить бути поміркованим у судженнях, його життя має бути правильно влаштоване, лікар має бути «прекрасним і добрим», а також вирізнятися людинолюбством і неспішністю. Гіппократ уважав, що лікар має бути справедливим у будь-яких обставинах, позаяк у багатьох справах потрібна саме справедливість, а особливо вона потрібна лікарю, оскільки «в лікаря з хворими – багато відношень: адже вони (хворі) вручають себе в розпорядження лікаря, і лікарі в будь-який час мають справу з жінками, з незайманими дівчатами та майном значної цінності, і тому щодо цього всього лікар повинен бути стриманим [4, с. 97]». Отже, підсумовує Гіппократ, усіма цими чеснотами душі й тіла має вирізнятися лікар *ibid.* Як бачимо, Гіппократ сформулював не лише вимоги до морально-етичних якостей лікаря, а й деонтологічні норми, якими мусить керуватися лікар під час виконання професійних обов'язків.

Д. Самойлович виклав свої вимоги до особистості лікаря в «Промові до слухачів шпитальних шкіл Російської імперії», де він писав, що юнаки, які бажають оволодіти медициною, або, за визначенням Д. Самойловича, «божественним мистецтвом», мають бути здоровими, лагідної та бездоганної поведінки. Вони також мають бути милосердними, здатними до співчуття, любити ближнього, як самого себе. Важливо, щоб вони не були ні скупими, ні жадібними в грошових питаннях, адже скупість і жадібність – це дві вади, які ганьблять лікарів [2, с. 89]. Як бачимо, в питанні щодо морально-етичних якостей лікаря Д. Самойлович суголосий із Гіппократом і ці вимоги залишаються актуальними й у XXI столітті.

Заслуговує на увагу думка Д. Самойловича, що кандидати в лікарі мусять мати ґрунтовні знання всіх наук, а також досконало знати латинську мову і володіти німецькою, французькою й англійською мовами. Як бачимо, ще у XVIII столітті висувалася вимога щодо необхідності володіння лікарями іноземними мовами. У разі відсутності цих якостей Д. Самойлович радив юнакам присвятити своє життя іншій спеціальності (безумовно, не йдеться виключно про володіння мовами – О.Б.), а не медицині, оскільки професія лікаря відповідальна: лікарю довіряють найдорожче, що є в людини, – власне здоров'я, здоров'я дружини, дітей і близьких [2]. Як випливає зі сказаного, Д. Самойлович імпліцитно ставив актуальне нині питання щодо професійної спрямованості та професійної придатності лікарів.

У рукописній праці «Спосіб найзручнішої до відновлення в арміях медико-хірургічної науки», що була знайдена у 1957 р. В. Купріяновим, Д. Самойлович наполягає на широкій загальнобіологічній, тобто природничій підготовці майбутніх лікарів. Виступаючи проти схоластичного навчання медицини, учений писав: «В інших державах починають навчатися медицини за паперами, а в Росії завжди і скрізь навчаються їй від самого початку біля хворих і в амфітеатрах анатомічних [цитується за: 2, с. 90]». Тим самим Д. Самойлович підкреслював необхідність розвитку клінічного мислення та дотримання принципу лікування «біля ліжка хворого», що був сформований ще Гіппократом і набув подальшого розвитку в європейській медичній практиці завдяки видатному голландському

лікарю, професору Лейденського університету Герману Бургаве (1668 – 1738), праці якого стали основним керівництвом для багатьох поколінь лікарів і до якого приїжджали на навчання лікарі з усієї Європи, за що він отримав почесне звання «totius Europae praeseptor» («усієї Європи вчитель»), а також «голландський Гіппократ» [6].

Слід зазначити, що Д. Самойлович, висувуючи високі вимоги до лікаря, який має турбуватися про власний авторитет, щоб «усюди лікаря чекали, немов «ангела-охоронця», практично окреслює ще одне актуальне питання – питання формування позитивного іміджу лікаря та підтримання професійного реноме в поєднанні з високими моральними якостями: «людинолюбством», чуйністю, вмінням завоювати у хворого довіру, адже довіра завжди породжує надію, яка є великим помічником при лікуванні хвороби [2, с. 90].

Важливо, що Д. Самойлович уважав, що лікар має постійно вдосконалювати свої знання, ознайомлюючися з медичними новинками, в тому числі закордонними, а також захищати дисертації «рідною мовою», що свідчить про справжній патріотизм цього видатного вченого. Цікаво, що Д. Самойлович був категоричним противником довгих дисертацій, на написання яких витрачається багато дорогоцінного часу, який краще присвятити практичній діяльності, адже вивчення медицини не полягає в довгих дисертаціях, або в тривалих диспутах, а в довгих і завзятих заняттях [2, с. 90]. При цьому Д. Самойлович уважав, що лікар неодмінно мусить поєднувати знання теорії з практикою, а тому продовжувати навчання за кордоном мають лише ті, хто закінчив шпитальні школи і вже працювали лікарями, а не керуючись проханнями батьків чи знатних друзів [5]. Принагідно зазначимо, що ця вимога була продиктована власним досвідом Д. Самойловича, який із 1761 по 1765 рік навчався в Адміралтейській шпитальній школі. Навчання в таких медичних школах передбачало, крім відвідування лекцій, які на той час були основною організаційною формою навчання, обов'язкові нічні чергування і догляд за хворими, доставку ліків, самостійне виконання простих медичних маніпуляцій і допомогу лікарям у виконанні складних маніпуляцій. Як пише австралійський професор І. Нікберг, ураховуючи старання й успіхи, виявлені Самойловичем під час навчання, та витриманий ним іспит, Державна медична колегія в 1766 році присвоїла йому звання «лекаря» і залишила працювати в шпиталі [8].

Найбільш повно погляди Д. Самойловича на особистість лікаря викладено в його основній праці, яка вийшла французькою мовою в 1787 р. в Парижі. У контексті нашої роботи особливий інтерес становить уривок з цієї роботи, який називається «Промова до слухачів госпітальних шкіл». Цю промову Д. Самойлович підготував у 1782 році, коли, спрямувавши до Росії проект організації акушерської школи, він уже подумки бачив себе її керівником, або викладачем і саме для цього підготував *suī generis* «прелюдію» до своєї планованої першої лекції, текст якої вчений залишив французькому видавцю. Свою промову Д. Самойлович розпочинає з викладу тих моральних якостей, яких вимагає від лікаря його професія: лікар має бути втіленням порядної людини. Стаючи на цю стежу, молоді люди зобов'язані перевірити себе, чи наявні в них необхідні якості, і чи відчувають вони достатньо сил, щоб відповідати тим вимогам, які висуває до лікаря і його навчання, і його професія [5].

Отже, проведений аналіз засвідчив, що основні вимоги до професійної особистості лікаря і його високих моральних якостей, сформовані ще в Античності,

не втрачали своєї актуальності у XVIII столітті та в цілому відповідають вимогам, які висуває постіндустріальне суспільство до лікаря нової генерації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляєв І. С. Профілактика хвороб серцево-судинної системи як актуальна проблема XXI століття (медичний і медико-педагогічний аспект) / І. С. Беляєв, О. М. Беляєва // Організаційні і правові засади оптимізації системи охорони здоров'я в Україні та світі в сучасних умовах : матер. Всеукр. наук-практ. конф. з міжнар. участю, Полтава, 26 трав. 2017 р. – Полтава, 2017. – С. 24 – 27.
2. Бородий Н. К. Д. С. Самойлович / Николай Каленикович Бородий. – М. : Медицина, 1985. – 96 с.
3. Васильева Е. Ю. Педагогика в клинической практике врача: учебн. пособ. / Е. Ю. Васильева, М. Ю. Гайкина, Т. В. Тагаева. – Архангельск : Изд-во Северного государственного медицинского университета, 2017. – 118 с.
4. Гиппократ. Избранные книги ; пер. с древнегр. В. И. Руднева / ред. вступ. ст. и прим. В. П. Карпова. – М : Сварог, 1994. – 736 с.
5. Громбах С. М. Данило Самойлович / Сергей Михайлович Громбах. – М. : Центральный институт санитарного просвещения, 1951. – 52 с.
6. Мультиановский М. П. История медицины / М. П. Мультиановский. – М. : Гос. изд-во мед. лит-ры, 1961. – 347 с.
7. Мясоедов А. М. Медицинская субкультура: специфика, структура, динамика: автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. культурологи : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / А. М. Мясоедов. – Минск, 2013. – 29 с.
8. Нікберг І. Данило Самойлович – видатний український лікар-учений (із нарисів про історію української медицини) / Ілля Нікберг // Новості медицини і фармации. – 2011. – № 20 (392) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mif-ua.com/archive/article/23745>
9. Parratte J. L'apprentissage par compétences : renouveau pédagogique à l'université de Montréal / Jean Parratte, Emmanuel Stip // L'information psychiatrique. – 2012. – № 7, Vol. 88. – P. 543 – 548.